

VELIKA CRLJIVICA I GROBLJE KOD CRKVE SV. JAKOVA ZAŠTITNA ISTRAŽIVANJA U OPĆINI CISTI PROVO 2004.-2005. GODINE

Ljubomir Gudelj, viši kustos
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
HR - 21 000 Split, S. Gunjače b.b.
ljubomir.gudelj@st.t-com.hr

UDK: 904: 726.821 (497.5 Cista Provo, Cista Velika)
726.821: 904 (497.5 Cista Provo, Cista Velika)
izvorni znanstveni rad
primljeno: 1. 12. 2005.
prihvaćeno: 15. 12. 2005.

Autori izvyještavaju o zaštitnim arheološkim istraživanjima na položajima Velika Crljivica u Cisti Provo te kod crkve sv. Jakova u Cisti Velikoj.

Na Velikoj Crljivici, lokalitetu koji zauzima više od 3000 metara četvornih, nalazi se najveća skupina stećaka s područja današnje Dalmacije. Kasnosrednjovjekovno groblje formiralo se oko prapovijesnih gomila, a pokraj važne antičke prometnice i vrtače u kojoj se nalazi sedam obzidanih bunara. Na istočnoj strani lokaliteta istražen je manji dio kasnosrednjovjekovnoga i novovjekovnoga groblja te ostatka nekoć razorene prapovijesne gomile. Način pokapanja, nadgrobni stećci, okomito usađeni kameni biljezi i prilozima iz grobova datiraju ukope u 14.-15. stoljeće, odnosno u razdoblje osmanske vladavine. Istoj cjelini pripada zemljište Zgon, na zapadnoj strani lokaliteta, gdje je istraženo 17 grobova iz razdoblja osmanske vladavine ili nedugo nakon oslobođenja Imotske krajine od Turaka.

S južne strane današnjega mjesnog groblja i crkve sv. Jakova u Cisti Velikoj istraženo je dvanaest novovjekovnih grobova. Lokalitet se nalazi blizu prapovijesne gradine i antičke ceste. Nalazi iz iste arheološke zone, ostataka gospodarsko-stambenih zgrada na Aptovcu i Vinogradinama, te ranokršćanskoga i ranosrednjovjekovnoga sakralno-sepulkralnog sklopa na obližnjim Crkvinama, podupiru ranije pretpostavljenu ubikaciju antičkog naselja Trono na području današnje Ciste Velike.

Ključne riječi: Cista, Crljivica, sv. Jakov, gomila, grob, stećak, bunar, rimska cesta.

Uvod

Zaštitna arheološka istraživanja u općini Cisti Provo potaknuta su izgradnjom regionalnoga vodovoda, odnosno iskopom kanala uza sjevernu stranu suvremene prometnice Trilj-Cista Provo. Obavila ih je ekipa Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, u dogovoru s Ministarstvom kulture RH - Konzervatorskim odjelom u Splitu, te investitorom, poduzećem Vodovodi Imotske krajine d. o. o. U skladu s građevinskim radovima, iskapanja su obavljena u dva navrata: na položajima Velika Crljivica i Zgon u Cisti Provo tijekom srpnja i kolovoza 2004. godine, a kod crkve sv. Jakova u Cisti Velikoj potkraj travnja 2005. godine.¹

¹ U ime MHAS-a radovima je rukovodio Ljubomir Gudelj, a članovi stručne ekipe bili su diplomirani arheolozi Angela Babić, Ante Jurčević, Mirela Kujundžić, Branka Milošević, Nikolina Uroda i Hrvoje Vuletić, te dokumentaristice MHAS-a Nada Šimundić-Bendić i Maja Marković. U ime tvrtke *Geographica* d. o. o. iz Splita lokalitet su snimili geodeti Jerko Leventić i Goran Kukavica. Nije rađena osteološka analiza, a kosturi pokojnika pohranjeni su u kosturnicu koja je načinjena na lokalitetu.

Lokaliteti su više puta spominjani u stručnoj literaturi, a nisu sustavno istraživani. Radi širenja kolnika suvremene ceste i uoči njezina asfaltiranja sredinom sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća oštećen je dio istočne gomile na Velikoj Crljivici, o čemu nema objavljene pisane zabilješke. Uoči otvorenja postava dio stećaka s tog lokaliteta prenesen je u staru zgradu Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, a danas se nalaze u dvorištu nove zgrade te institucije. S istog položaja jedan je sljemenjak uporabljen za postolje oltara u svetištu BDM u Mariji Bistrici, a fragmenti oštećenoga drugog sljemenjaka nedavno su postavljeni ispred osnovne škole u Cisti Velikoj.

Treći, također oštećeni sljemenjak, postavljen pred nedavno sagrađenu mrtvačnicu u Cisti Velikoj, prije je bio ugrađen u temelje stare mrtvačnice, koja se nalazila uz crkvu sv. Jakova, s istočne strane. Brojna su svjedočanstva mještana o nalazima starih grobova, u prigodama kopanja raka suvremenih grobova na ovom položaju te u dvorištu obližnje župnikove kuće. Tristotinjak metara jugozapadno od crkve sv. Jakova je vrtača s bunarom Zadužbinom i cisternom sagrađenom nakon Drugoga svjetskog rata. Na sjevernom rubu vrtače je manja skupina stećaka, sanduka i sljemenjaka, od kojih neki imaju reljefne ukrase.²

Tijekom ljeta 2005. arheološka su istraživanja obavljena i na lokalitetu Crkvine, te na obližnjim Vinogradinama, smještenima stotinjak metara sjeveroistočno od župne crkve sv. Jakova, a istočno od Maglića-Kapulićine gradine, prapovijesnog naselja s ostacima bedema što omeđuje elipsasti plato na vrhu brijega. Na gradilištu novoga mjesnoga groblja tada su otkriveni temelji pet kuća, te značajna zbirka primjeraka antičkog novca, metalnih i keramičkih nalaza. Veće količine klesana kamena uzidanog u međe okolnih parcela, vidljivi temelji nekoliko građevina sjeverno i južno od glavne ceste, a osobito nalazi s lokaliteta Crkvine, potvrđuju ranije pretpostavke o ubikaciji antičkoga-kasnoantičkoga naselja Trono na području današnje Ciste Velike.³

Velika Crljivica

Lokalitet se nalazi na zapadnom rubu naselja Cista Provo, pokraj suvremene magistralne ceste koje se kolnik približno poklapa s antičkom prometnicom Tilurij-Narona.⁴ Na istočnijoj Velikoj Crljivici najbrojnija je skupina stećaka s područja današnje Dalmacije, a manji broj reljefno ukrašenih sljemenjaka i sanduka obilježava umjetni brežuljak na zapadnijoj Maloj Crljivici. Premda odvojena i međusobno udaljena oko 300 metara, ova dva položaja čine cjelinu, kasnosrednjovjekovno groblje ovdašnjih stanovnika što se formiralo oko prapovijesnih tumula. Na Velikoj Crljivici ostaci su dviju gomila (sl. 1 do 4), a jedna je na Maloj Crljivici (sl. 9).

Više od osamdeset nadgrobnih sljemenjaka, sanduka i ploča s Velike Crljivice obilježava tek dio ukopa na groblju koje zauzima više od 3000 četvornih metara s obiju strana suvremene prometnice. Među njima, ističu se ukrašeni sanduci i sljemenjaci, a osobito nadgrobní spomenici bračnog para Vladne (sl. 4) i Jerka (Herka) Kustražića.⁵ Južno od ceste je prostrana vrtača sa sedam bunara koji su obzidani u današnjem obliku najkasnije početkom 18. stoljeća. Do druge polovice 20. stoljeća služili su kao izvori pitke vode i pojila za stoku, a nakon što je većina ovdašnjih kućanstava sagradila cisterne-čatrnje, bunari su bili zapušteni i prepušteni urušavanju. Godine 1990., skupina mještana organizira njihovo čišćenje i uređenje. Obzidi bunara ojačani su betonom, na zapadnoj gomili Velike Crljivice postavljen je drveni križ, a mnogi su stećci nerazborito pomaknuti sa zatečenog položaja. Valja pretpostaviti kako su u istoj vrtači uređeni bunari postojali već tijekom rimske vladavine, dok je prirodna lokva zasigurno služila i prapovijesnim stanovnicima, o čemu nema materijalnih dokaza.⁶ U obzide bunara ugrađeno je nekoliko stećaka, među kojima i oni s izvornim reljefnim ukrasima; na jednom kamenom bloku vidljive su dvije rozete, a na drugom uklesan je nadnevak 28. M 1779. godine, vjerojatno datum posljednjeg obzidavanja.

² Katić 1954, str. 134-135

³ Bojanovski 1977, str. 126; Maršić/Gudelj/Lozo 2000, str. 118

⁴ Lokalitet su spominjali Karadžić 1852; Wilkinson 1848, str. 180; Milinović 1879, str. 141-142; Katić 1954, str. 133-138, sl. 10-18, 20-24; Wenzel 1962, str. 79-94; Wenzel 1965; Petričević 1981, str. 273-281; Milošević 1991; Bešlagić 1964; Vrčić 1990, str. 45-46

⁵ Oba sljemenjaka ranije su premještena s položaja izvornog postavljanja, stećak Jerka Kustražića prenesen je ispred MĦAS-a, a nadgrobní spomenik Vladne na gomilu južno od prometnice.

⁶ Na ovakav zaključak upućuje nalaz ulomaka prapovijesnih posuda u manjoj prirodnoj vrtači na lokalitetu Crkvine u susjednoj Cisti Velikoj, vidi: Maršić/Gudelj/Lozo 2000, str. 118-120

Crljivica istok

Uz glavnu cestu na Velikoj Crljivici sa sjeverne strane nalazi se ostatak prapovijesne gomile, koja je raskopavana nekoliko puta: radi kasnosrednjovjekovnih i novovjekovnih ukapanja, građenja okolnih suhozida, širenja ceste sredinom sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća, a posljednji put 1991.-1992. godine, kada je polagan telefonski optički kabel. Uoči početka istraživanja zatečena je otprilike jedna četvrtina njezina izvornog volumena, što ga sa sjevera omeđuje suhozidna ograda susjedne poljoprivredne parcele (sl. 3-4, Plan 1, 2).

Sudeći prema zatečenim ostacima, baza gomile bila je približno kružnog tlocrta, promjera oko 15 metara, dok sačuvana visina ne prelazi 1,10 metara. Nastajala je u slojevima, nabacivanjem krupnoga neobrađenog kamena te sitnije školje prikupljene u blizini. Osnova za njezino oblikovanje bio je obodni kružni vijenac od tankih nepravilnih ploča položenih na liticu, kojeg je ostatak pronađen na istočnoj strani sačuvanog dijela. Jezgra gomile raznesena je ranije, kao i pretpostavljeni prapovijesni grob(ovi). O njezinoj starosti svjedoče dva pronađena ulomka prapovijesnih keramičkih posuda prepoznatljive strukture stijenke, bez karakterističnih ukrasa. Uoči istraživanja na tjemenu ostatka gomile bili su vidljivi okomito usađeni nadgrobni kameni biljezi-učelci, te ploče poklopnice nekoliko kasnosrednjovjekovnih i novovjekovnih grobova.

Arheološka iskapanja prilagođena su projektu i ritmu građevinskih radova, te je stoga praćen iskop kanala širokog 1 m, a dubokog oko 1,5 m. Provedenim zahvatom definirana je istočna granica lokaliteta i zahvaćen dio ostatka gomile. Otkrivena su 24 groba, koja možemo podijeliti u dvije skupine: jednu čine grobovi s obzidom, a drugu oni bez arhitekture.

Skupina grobova istočno od gomile (G-1 do G-6) bila je obzidana suhozidom ili okomito usađenim nepravilnim pločama kakve su ih i pokrivala (sl. 8-9). Te rake bile su izdubljene u litici i prekrivene slojem zemlje debelim dvadesetak centimetara. U tri groba zatečeni su ostaci jednog kostura, a u ostalima po dva. Nad poklopticama G-2 stajao je stećak, masivan sanduk neobrađenih strana, dok ostali grobovi nisu imali nadzemnih biljega. Pet neukrašenih stećaka raspoređeno je istočno i sjeverno od gomile. Prema ranije prihvaćenim datacijama riječ je o ukopima iz 14.-15., stoljeća što ovdje potvrđuje nalaz dvaju primjeraka srebrnog venecijanskog novca u dječjem grobu (G-5), soldina duždeva Giovannija Dolfina (1356.-1361.) i Andree Contarinija (1368.-1382.) (T. 1, 1-2).

Šest grobova bez arhitekture, a s po jednim kosturom odraslih osoba nalazilo se unutar ostatka gomile (G-10, G-11, G-16, G-19, G-20, G-23) (sl. 10). Tijela pokojnika položena su na liticu, s rukama prekriženim preko prsiju ili karlice, a s malim otklonom u odnosu na pravac zapad-istok. Nisu imali nadzemnih biljega niti priloga koji bi ih preciznije datirali, tek na dva mjesta ostatke gareži koji ne upućuju na postojanje drvenih sanduka. Zbog težine kamena koji ih je pritiskao, kosturi su bili oštećeni ili zgnječeni. Raspored, smještaj, način polaganja tijela, a osobito prekrižene ruke pokojnika ukazuju na kasnosrednjovjekovne datume ukapanja. Svakako, riječ je o grobovima starijim od onih na tjemenu gomile, dio kojih je datiran priložima uz pokojnike. Tu tvrdnju potvrđuju dva slučaja preslojavanja, gdje se obzidane grobne rake nalaze iznad ukopa bez arhitekture (G-8 nad G-23 i G-17 nad G-16).

Na istočnojadranskom području brojni su primjeri formiranja kasnosrednjovjekovnih i novovjekovnih grobalja nad prapovijesnim gomilama ili u njihovoj neposrednoj blizini. Većina takvih je na krškim terenima splitskoga i omiškog zaleđa,⁷ Cetinske⁸ i Imotske krajine, vrgoračkog Zabiokovlja,⁹ te Hercegovine i jugozapadne Bosne.¹⁰ Na istome području registrirani su i srednjovjekovni ukopi u prapovijesne zemljane tumule na zaravnima Kupreške visoravni¹¹ te Livanjskoga i Imotsko-bekijskoga polja.¹² Iz istog razdoblja potječu i ukopi bez arhitekture,¹³ što je neke autore navelo na zaključak o vezi s onodobnim etničkim promjenama.¹⁴

⁷ O gomilama u Podstrani vidi: Škobač 1971, str. 158-170. Primjer iz Konjskog vidi kod M. Petrince, a iz Koprivna u radu H. Gjurašina, oba u ovom broju *Starohrvatske prosvjete*.

⁸ Milošević 1991, str. 30; Milošević 1998, str. 74, 147-148, 179, 274, 275

⁹ Gudelj/Lozo 2005, str. 107-108.

¹⁰ Bešlić 1954, str. 14-24

¹¹ Bešlić 1954, str. 94-103, 120-133; Benac 1986, str. 95-101

¹² Dva zemljana tumula sa stećcima na tjemenu nalaze se na položaju Čanjevica u Prološcu Donjem-Postranju.

¹³ Bešlić 1964, str. 57-58, 95-96; Kovačić/Mikić/Jakšić/Nikšić 1983, str. 64-65

¹⁴ Kovačić/Mikić/Jakšić/Nikšić 1983, str. 64-65

Od 12 obzidanih grobova na istočnoj strani Velike Crljivice sedam ih je istraženo, dok je ostalih pet (G-12, G-15, G-17, G-21, G-22) ostalo izvan dosega predviđenoga građevinskog zahvata, pa se tijekom radova odustalo od njihova otvaranja. Među njima četiri su bila znatno oštećena ranijim prekopanjima (G-8, G-13, G-18, G-24), kao i grob smješten istočno od gomile (G-3). U odnosu na prethodno opisane bili su smješteni pri tjemenu ostatka gomile, obzidani suhozidom, pokriveni nepravilnim kamenim pločama, a orijentirani približno pravcem sjeverozapad-jugoistok. Nalaz srebrne turske akče (G-24) (T. 1, 3) srebrnih privjesaka (G-7) (T. 1, 5),¹⁵ kuglastih privjesaka s ušicama (T. 1, 6) i željeznog potplata obuće (T. 1, 8), svjedoče o ukopima iz vremena potkraj osmanske vladavine ili nedugo nakon tog razdoblja.¹⁶

b. Crljivica-Zgon

Lokalitet se nalazi sjeverno od ceste, zapadno od ograđene parcele sa stećcima, a također u sklopu Velike Crljivice. Na površini nekoć obrađivanih, a posljednjih desetljeća zapuštenih oranica nije bilo vidljivih znamenja. Prema svjedočanstvima mještana, u prigodama oranja pronalazene su ploče poklopnice grobova na dubini od tridesetak centimetara. Ti navodi su potvrđeni provedenim arheološkim zahvatom ograničenim na pravac pružanja glavnog vodovodnog kanala i njegova odvojka prema vodospremi sagrađenoj na brijegu sjeverno od lokaliteta.

Na Zgonu je istraženo sedamnaest grobova, od kojih je trinaest sa po jednim pokojnikom, a četiri s ostacima po dva pokojnika. Grobovi su bili orijentirani približnim pravcem sjeverozapad-jugoistok, obzidani i pokriveni nepravilnim pločama vapnenca. Dio poklopnica i obložnica uklonjen je ili pomican, a nijedan grob nije ranije ispražnjen. Osim deset grobova odraslih, otkriveno je sedam dječjih. Na istraženoj površini nije zamijećeno preslojavanje kao ni dodirivanje pojedinih raka, pa valja pretpostaviti kako su imali nadzemne biljege koji nisu sačuvani. Sve su bile ukopane u površinskom sloju zemlje, nad liticom koja je odredila njihovu dubinu (sl. 10, plan 3).

Gustoća i raspored ukopa na istraženoj površini pokazuje kako je riječ o većem groblju na redove, kojega granice nije moguće odrediti na temelju provedenog sondiranja. Očito, ono se s južne strane širi prema cesti, zatim na sjever i istok, gdje se nalazi veća skupina stećaka koji pripadaju istoj cjelini.

Nalaz primjerka novca rimskog cara Aurelijana (270.-275.) nad poklopticama groba (G-17) (sl. 18-19), svjedoči i o povremenoj nazočnosti antičkih stanovnika na Velikoj Crljivici, gdje zasad nema drugih nalaza iz tog razdoblja. Dvadesetak centimetara ispod razine tla, zapadno od zone ukapanja, u otkopanom je rovu zamijećen šljunčani naboj, mogući ostatak podloge kolnika antičke ceste (sl. 11).

Groblje kod crkve sv. Jakova u Cisti Velikoj

Tijekom iskopa kanala vodovoda, ispod nogostupa magistralne ceste, a južno od ograde dvorišta župskoga groblja i crkve sv. Jakova u Cisti Velikoj, otkriveno je dvanaest grobova, od kojih je jedan djelomične (G-10), a drugi teže oštećen (G-11) neposredno uoči istraživanja (sl. 15).¹⁷ U zadanim prilikama nije bilo potrebe niti mogućnosti za širenje sonde, pa su i zaključci ovog izvješća ograničeni na prikupljene podatke, svjedočenja mještana o nalazima prigodom iskopa raka suvremenih grobova i temelja nedavno podignute mrtvačnice.

Župna crkva sv. Jakova nalazi se sjeverno od magistralne prometnice Trilj-Cista Provo. Orijetirana je smjerom sjever-jug, s ulaznim vratima okrenutima k cesti, te zvonikom koji se uzdiže iz pročelja. Podignuta je za župnikovanje don Lovre Banovića, između 1884. i 1888. godine, vjerojatno na položaju ili u neposrednoj blizini starije sakralne građevine. Okružuje ju mjesno groblje, ograđeno kamenim zidom.

Od otkrivenih dvanaest grobova, smještenih na dubini od 50 do 70 cm, istraženo je njih jedanaest, dok G-12 u profilu rova nije otvaran zbog opisanih prilika. Među grobovima pet je dječjih, a šest je grobova

¹⁵ Skupinu srebrnih privjesaka s lokaliteta Bribir-Dol vidi kod Zekan 1987, str. 43

¹⁶ Gudelj 2000, str. 185

¹⁷ Grobovi su otkriveni tijekom iskopa kanala širokog 1 m i dubokog 1,5 m. Čim su primijetili kamene poklopnice, građevinari su prekinuli radove i obavijestili o tome autora ovog teksta, koji je rukovodio zaštitnim istraživanjima od 24. do 30. travnja 2005. godine; na terenu su također radile arheologinje Silva Grković i Anita Mijić, te dokumentaristice MHAS-a Silvana Juraga i Nada Šimundić-Bendić. Nije rađena osteološka analiza, a ostaci pokojnika pohranjeni su u kosturnicu na dnu kanala.

odraslih osoba, deset od njih sa po jednim kosturom, a jedan sa dva (G-6). Sve gusto raspoređene rake bile su orijentirane približnim pravcem zapad-istok, pravokutnoga ili trapeznog oblika, obzidane suhozidom ili nepravilnim kamenim pločama kakve su ih i pokrivala (sl. 10, 12, 13). U istraženju sondi nisu uočeni nadgrobni biljezi, tek jedan slučaj preslojavanja gdje je G-7 djelomice razorio G-6 i G-8. Jedini nalaz, brončani križić iz dječjeg groba G-1, datira ovu skupinu ukopa u novovjekovno-poslijetursko razdoblje (sl. 15).

O ukupnoj površini i počecima ukapanja na ovome položaju nema preciznijih podataka. Po stećcima uzidanim u ogradni zid crkvenog dvorišta te po već spomenutom sljemenjaku izvađenom iz temelja stare mrtvačnice, može se zaključiti kako je ukapanje otpočelo nedugo nakon sredine ili kraja 10. stoljeća, kada je napušten sakralno-sepulkralni kompleks na obližnjim Crkvinama. Ovom prilikom nisu provjerena kazivanja mještana o nalazu grobova južno od prometnice te sjeverno i istočno od ograde suvremenoga groblja.

GROBOVI - OPIS

VELIKA CRLJIVICA, ISTOK

G-1, Z-I, dužina 177 cm, širina 47/47/47 cm, dubina 32 cm

Pravokutna tlocrta, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Grobna jama izdubljena je istočno od gomile, u litici koja je iskorištena za dno i uzglavnicu. Kostur mlađe osobe zatečen je *in situ*, s rukama prekrštenim preko karlice, bez priloga.

G-2, SZ-JI, dužina 205 cm, širina 18/22/16 cm, dubina 27 cm

Grob ispod stećka, četvrtasta neukrašena sanduka dimenzija 180/105/49 cm. Izdužena je pravokutna tlocrta, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Grobna jama izdubljena je u litici istočno od gomile. Zatečena su dva kostura odraslih; jedan *in situ*, s rukama prekrštenim preko karlice, a drugi, razbacan, pomaknut je sa strane. Bez priloga.

G-3, Z-I, dužina (175) cm, širina /66/30 cm, dubina 33 cm

Grob je prigodom širenja ceste oštećen s uzglavne strane. Izdužena je trapeznog tlocrta, sužen prema nogama. Smješten je istočno od gomile, izdubljen u litici koja je poslužila kao dno, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Zatečeni su ostaci dvaju kostura odraslih; jedan *in situ*, s rukama opruženim uz tijelo, a drugi razbacan. Bez priloga.

G-4, SZ-JI, dužina 60 cm, širina 36/39/36 cm, dubina 30 cm

Dječji grob pravokutna tlocrta, smješten istočno od gomile. Izdubljen u litici koja je poslužila kao dno, a obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Slabo sačuvan kostur nejakog djeteta zatečen je *in situ*, bez priloga.

G-5, SZ-JI, dužina 150 cm, širina 60/57/35 cm, dubina 33 cm

Dječji grob izdužena trapeznog tlocrta, smješten istočno izvan gomile. Izdubljen u litici koja je poslužila kao dno, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Zatečena su dva dječja kostura, jedan *in situ*, s rukama pruženim uz tijelo, dok su kosti drugog bile razbacane. Kod lubanje pokojnika pronađena su dva venecijanska srebrna solda.

G-6, SZ-JI, dužina 200 cm, širina 60/63/40 cm, dubina 27 cm

Izdužena trapezna tlocrta, s istočne strane zadire u ostatak gomile. Izdubljen u litici koja je poslužila kao dno, a obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Zatečena su dva kostura odraslih; jedan je *in situ*, s rukama prekrštenim preko karlice, a kosti ranije ukopanog bile su pomaknute uz sjeverni rub rake. Bez priloga.

G-7, SZ-JI, dužina 195 cm, širina 56/73/45 cm, dubina 35 cm

Izdužena trapeznog tlocrta, smješten na istočnoj strani ostatka gomile. Dno groba je litica, obzid i pokrov su nepravilne kamene ploče i blokovi, dok je donožnica ranije uklonjena. Zatečen je djelomice razbacan kostur odrasla pokojnika, s rukama prekrštenim preko karlice. U grobu i oko njega pronađeni su srebrni privjesci sastavljeni od kalotastih polutki spojenih žicama i trapeznih listolikih privjesaka.

G-8, SZ-JI, dužina - cm, širina 56/66/- cm, dubina 40 cm

Ostatak ranije oštećena i ispražnjena groba smještenog na istočnoj strani ostatka gomile, a iznad G-23. Obzidan okomito usađenim nepravilnim pločama, bez ranije uklonjenih poklopnica. Među razbacanim ostacima kostura odrasle osobe pronađeni su srebrni privjesak i željezni potplat obuće.

G-9, SZ-JI, dužina 200 cm, širina 40/70/50 cm, dubina 28 cm

Izdužena elipsasta tlocrta, smješten na istočnoj strani ostatka jezgre gomile, obzidan i pokriven nepravilnim blokovima i kamenim pločama. Tijela odraslih pokojnika bila su položena na nasip zemlje i kamenja: jedan kostur zatečen je *in situ*, s rukama pruženim uz tijelo, a kosti ranije pokopanog bile su sklonjene sa strane.

G-10, SZ-JI, dužina 160 cm, širina 59 cm, dubina 40 cm

Ukop bez arhitekture, na istočnoj strani ostatka gomile zatrpan nasipom šljunka i krupnijeg kamenja. Zatečen je oštećen, zgnječen, kostur *in situ*, položen na liticu, s rukama prekriženim preko tijela. S desne strane lubanje tragovi su gareži. Bez priloga.

G-11, SZ-JI, dužina 185 cm, širina cm, dubina 67 cm

Ukop bez arhitekture na istočnoj strani ostatka gomile zatrpan šljunkom i kamenjem. Oštećen-zgnječen kostur odraslog pokojnika zatečen je *in situ*, položen na liticu s rukama prekriženim preko tijela, bez priloga.

G-12, SZ-JI

Obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama, smješten na istočnoj strani ostatka gomile. Većim dijelom zalazi pod recentni ogradni suhozid, pa stoga nije istražen.

G-13, SZ-JI, dužina 170 cm, širina 70 cm, dubina 45 cm

Ranije oštećen grob bez arhitekture, smješten u ostatku jezgre gomile. Oštećen-nagnječen kostur odrasla pokojnika zatečen je *in situ*, položen na liticu s rukama prekriženim preko tijela, bez priloga.

G-14, SZ-JI, dužina 220 cm, širina 64/75/57 cm, dubina 31 cm

Izdužena trapeznog tlocrta, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Donožnica groba prije je uklonjena. Uz kostur odraslog pokojnika zatečen *in situ*, položen na liticu, s rukama opruženim uz tijelo, nije bilo priloga.

G-15, SZ-JI

Grob obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama, smješten na sjevernoj strani ostatka gomile, djelomice premošten grobom G-22. Među poklopticama groba je ploča muljike s ugraviranim križem.

G-16, SZ-JI, dužina 160 cm

Ukop bez arhitekture na strani ostatka gomile zatrpan nasipom šljunka i krupnijeg kamenja. Kostur odraslog pokojnika zatečen je *in situ*, položen na liticu, s rukama prekriženim preko tijela, bez priloga.

G-17, SZ-JI

Obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama, smješten na sjevernoj strani tjemena gomile. Većim dijelom zalazi pod ogradni suhozid, pa stoga nije istražen.

G-18, SZ-JI

Ostatak oštećena groba bez arhitekture, smješten u ostatku jezgre gomile. Karlica i kosti nogu odrasla pokojnika zatečene su *in situ*, položene na liticu, bez priloga.

G-19, SZ-JI, dužina 170 cm

Ukop bez arhitekture na sjevernoj strani jezgre gomile, zatrpan nasipom šljunka i krupnijeg kamenja. Kostur odraslog pokojnika zatečen je *in situ*, položen na liticu, s rukama prekriženim preko karlice, bez priloga.

G-20, SZ-JI, dužina 160 cm

Ukop bez arhitekture na sjevernoj strani jezgre gomile, zatrpan šljunkom i krupnijim kamenjem. Oštećen-nagnječen kostur odraslog pokojnika zatečen je *in situ*, položen na liticu s rukama prekriženim preko karlice, bez priloga.

G-21 i G-22, SZ-JI

Povezani grobovi pokriveni nepravilnim poklopnicama, na površini obilježeni okomito usađenim kamenim pločama, te učelkom. Vjerojatno novovjekovne kosturnice. Neistraženi.

G-23, SZ-JI, dužina 155 cm

Ukop bez arhitekture, na istočnoj strani ostatka gomile, zatrpan šljunkom i krupnijim kamenjem. Oko kostura odraslog pokojnika zatečenog *in situ*, položenog na liticu, s rukama prekriženim preko tijela, vidljivi su tragovi gareži. Bez priloga.

G-24, SZ-JI, dužina 80 cm, širina 30/30/25 cm, dubina 30 cm

Dječji grob pravokutna tlocrta, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama, smješten u ostatku jezgre gomile. Sa sjeverne strane groba je okomito usađeni kameni učelak. U lubanji skromno sačuvanoga i djelomice razbacanog kostura nekoga djeteta pronađena je turska akča.

VELIKA CRLJIVICA, ZGON

G-1, SZ-JI, dužina 160 cm, širina 58/61/48 cm, dubina 30 cm

Izdužena trapeznog tlocrta, sužen prema nogama, zemljana dna, obzidan okomito usađenim pločama vapnenca, bez poklopnica, koje su prije uklonjene. Zatečeni su kosturi dvaju odraslih pokojnika: jedan *in situ*, s rukama prekriženim preko prsiju, a kosti drugoga pomaknute su sa strana. Bez priloga.

G-2, SZ-JI, dužina 117 cm, širina 40/47/30 cm, dubina 28 cm

Dječji grob pravokutnog tlocrta, zemljana dna, obzidan okomito usađenim kamenim pločama, bez poklopnica, koje su prije uklonjene. Zatečena su dva dječja kostura, jedan *in situ*, s rukama prekriženim preko prsiju, a kosti drugoga su pomaknute sa strana. Bez priloga.

G-3, SZ-JI, dužina 77 cm, širina 36/33/22 cm, dubina 18 cm

Dječji grob pravokutnog tlocrta, zemljana dna, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Kostur je zatečen *in situ*, s rukama prekriženim na prsima, bez priloga.

G-4, SZ-JI, dužina 80 cm, širina 27/28/28 cm, dubina 25 cm.

Dječji grob pravokutnog tlocrta, zemljana dna, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Kostur je zatečen *in situ*, s rukama prekriženim preko zdjelice, bez priloga.

G-5, SZ-JI, dužina 180 cm, širina 52/58/27 cm, dubina 37 cm

Izdužena trapeznog tlocrta, sužen prema nogama, zemljana dna, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Kostur odraslog pokojnika zatečen je *in situ*, s rukama položenim preko zdjelice, bez priloga.

G-6, SZ-JI, dužina 195 cm, širina 50/46/25 cm, dubina 24 cm

Izdužena trapeznog tlocrta, sužen prema nogama, zemljana dna, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Kostur odraslog pokojnika zatečen je *in situ*, s rukama položenim preko zdjelice, bez priloga.

G-7, SZ-JI, dužina 60 cm, širina 28/28/28 cm, dubina 15 cm

Dječji grob pravokutnog tlocrta, zemljana dna, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Zatečen je slabo razbacan ostatak kostura bez priloga.

G-8, SZ-JI, dužina 174 cm, širina 57/55/53 cm, dubina 30 cm

Izdužena trapeznog tlocrta, sužen prema nogama, zemljana dna, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Kostur odraslog pokojnika zatečen je *in situ*, s rukama prekriženim preko zdjelice, bez priloga.

G-9, SZ-JI, dužina 190 cm, širina 55/64/53 cm, dubina 35 cm

Izdužena pravokutnog tlocrta, zemljana dna, obzidan kamenim pločama, bez poklopnica, koje su prije uklonjene. Kostur odraslog pokojnika zatečen je *in situ*, s rukama pruženim uz tijelo. Uz pokojnikovu desnu ruku pronađen je brončani prsten-vitica, a kod stopala željezni potplat obuće.

G-10, SZ-JI, dužina 160 cm, širina 62/57/67 cm, dubina 33 cm

Grob izdužena pravokutnog tlocrta, zemljana dna, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Kostur odraslog pokojnika zatečen je *in situ*, s rukama pruženim uz tijelo, bez priloga.

G-11, SZ-JI, dužina 82 cm, širina 50/49/57 cm, dubina 17 cm

Dječji grob zemljana dna, obzidan i pokriven kamenom. Uzglavnica i donožnica su okomito usađene ploče. Slabo sačuvan kostur zatečen je *in situ*, s rukama pruženim uz tijelo, bez priloga.

G-12, SZ-JI, dužina 100 cm, širina 54/48/50 cm, dubina 43 cm

Dječji grob pravokutnog tlocrta, zemljana dna, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Pokraj dobro sačuvanog dječjeg kostura, zatečenog *in situ*, s blago zgrčenim nogama i rukama opruženim uz tijelo, pronađeni su brončana igla i brončano kuglasto puče s ušicom.

G-13, SZ-JI

Razoren u prigodi kopanja kanala, neposredno uoči istraživanja. Obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama, s ostatkom kostura odrasla pokojnika, bez priloga.

G-14, SZ-JI, dužina 210 cm, širina 64/65/50 cm, dubina 39 cm

Izdužena pravokutnog tlocrta, zemljana dna, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Pokraj djelomice razbacanog kostura odrasla pokojnika pokopanog s rukama pruženim uz tijelo nije bilo priloga.

G-15, SZ-JI, dužina 200 cm, širina 66/70/40 cm, dubina 33 cm

Izdužena trapeznog tlocrta, sužen prema nogama, zemljana dna, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Zatečeni su kosturi dvaju odraslih pokojnika, jedan *in situ*, s rukama opruženim uz tijelo, a kosti ranije ukopanog pomaknute su sa strane. Bez priloga.

G-16, SZ-JI, dužina 135 cm, širina 52/63/39 cm, dubina 26 cm

Dječji grob pravokutnog tlocrta, zemljana dna, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Zatečeni su ostaci dvaju pokojnika, jedan *in situ*, s rukama opruženim uz tijelo, dok su kosti drugoga pomaknute sa strane. Bez priloga.

G-17, Z-I, dužina 164 cm, širina 60/50/32 cm, dubina 30 cm

Grob izdužena trapeznog tlocrta, sužen prema nogama, zemljana dna, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Kostur odrasla pokojnika zatečen je *in situ*, s rukama opruženim uz tijelo, bez priloga. Nad poklopnicama pronađen je rimski brončani novac (Aurelian, 270.-275.).

KOD SV. JAKOVA

G-1, Z-I, dužina 95 cm, širina 28/23/21 cm, dubina 25 cm

Dječji grob izdužena trapeznog tlocrta, zemljana dna, obzidan i pokriven nepravilnim pločama vapnenca. Pokraj lubanje slabo sačuvanoga kostura zatečenog *in situ* pronađen je brončani križ.

G-2, Z-I, dužina 178 cm, širina 26/30/16 cm, dubina 29 cm

Grob izdužena eliptičnog tlocrta, zemljana dna, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Kostur odraslog pokojnika zatečen je *in situ*, s rukama prekriženim preko zdjelice, bez priloga.

G-3, Z-I, dužina 57 cm, širina 20/18/16 cm, dubina 19 cm

Dječji grob pravokutnog tlocrta, zemljana dna, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Slabo sačuvan kostur pokojnika bez priloga.

G-4, Z-I, dužina 110 cm, širina 32/38/ 25 cm, dubina 23 cm

Dječji grob pravokutnog tlocrta, zemljana dna, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Uzglavnica i donožnica su prije uklonjene. Kostur je zatečen *in situ* s rukama prekriženim preko karlice, bez priloga.

G-5, Z-I, dužina 76 cm, širina 42/38/40 cm, dubina 25 cm

Dječji, pravokutnog tlocrta, zemljana dna, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Pokraj slabo sačuvana kostura nejakog djeteta nije bilo priloga.

G-6, Z-I, dužina 245 cm, širina 30/55/50 cm, dubina 35 cm

Izdužena trapeznog tlocrta, zemljana dna, obložen i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Donožnica je prije uklonjena. Zatečeni su ostaci dvaju odraslih pokojnika, jedan *in situ*, s rukama prekrivenim preko karlice, dok je kostur ranije ukopanog pomaknut sa strane. Bez priloga.

G-7, Z-I, dužina 179 cm, širina 35/47/34 cm, dubina 28 cm

Izdužena trapeznog tlocrta, zemljana dna, obložen i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Uzglavnica prije uklonjena. Djelomice ošteti G-6 i G-8. Kostur odraslog pokojnika zatečen je *in situ*, s rukama prekrivenim preko karlice, bez priloga.

G-8, Z-I, dužina 147 cm, širina 76/62/46 cm, dubina 29 cm

Izdužena trapeznog tlocrta, zemljana dna, obzidan nepravilnim kamenim pločama, bez poklopnica. Sa zapada oštećen grobom G-7, a s istoka grobom G-9. Zatečen je skromno sačuvan kostur odrasla pokojnika, bez priloga.

G-9, Z-I, dužina 175 cm, širina 42/48/40 cm, dubina 20 cm

Izdužena pravokutnog tlocrta, zemljana dna, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Donožnica je prije uklonjena. Kostur odraslog pokojnika zatečen je *in situ*, s rukama prekrivenim preko tijela, bez priloga.

G-10, Z-I, dužina 70 cm, širina 25/37cm, dubina 25 cm.

Dječji grob trapeznog tlocrta, zemljana dna, obzidan i pokriven nepravilnim kamenim pločama. Pokraj slabo sačuvanih ostataka nekakva djeteta, nije bilo priloga.

G-11, Z-I, dužina 94 cm, širina 54/60/- cm, dubina 51 cm

Djelomice sačuvan grob, zemljana dna, obložen i pokriven nepravilnim kamenim pločama. S istoka razoren. Sačuvani su gornji dijelovi kostura dvaju odraslih pokojnika, bez priloga.

GROB 12, neistražen, smješten u sjevernom profilu sonde, istočno od G-11.

KATALOG NALAZA

NOVAC, pronađen iznad poklopnica G-17 na Crljivici-Zgonu.

Aurelijan (270.-275.)

antoninian; bronca, 2,86 g, 21 mm

Kovnica: Siscia

AV. IMP C AVRELIANVS

Poprsje cara sa zrakastom krunom, desno

RV. CONCORDIA MILITVM

Car se rukuje s Konkordijom

RIC,

NIMHAS, 2766

NOVAC, pronađen u G-5 na Crljivici-istok.

Andrea Contarini (1368.-1382.)

soldin, srebro, 0,50 g, 14 mm

AV. + ANDR Q TAR DVX

Dužd sa zastavom stoji lijevo, lijevo inicijal kovača F

RV. + S MARCVS VENETI

Lav s knjigom evanđelja

Papadopoli, 216, br. 5

NIMHAS, 2767

NOVAC, pronađen u G-5 na Crljivici-istok.

Giovanni Dolfin (1356.-1361.)

soldin, srebro, 0,52 g, 15 mm
AV. + IOHS DELP HYN0 DUX
Dužd sa zastavom stoji lijevo, nema inicijala kovača.
RV. +S MARCVS VENETI
Lav s knjigom evanđelja
Papadopoli, 196, br. 2
NIMHAS, 2768

NOVAC, pronađen u G-24 na Crljivici-istok.
turska akča; srebro, 0,35 g, 10 mm
Probušen.
NIMHAS, 2769

PRSTEN, bronca, promjer 2-2,2 cm, širina oboda 0,4 cm, debljina 0,1 cm. Pronađen u G-9 na Zgonu.
OPIS: Deformirana, ovalno savijena vitica ravno odsječenih krajeva koji se dodiruju, po obodu ukrašena nizom usporednih brazda.
INVENTARNI BROJ: 5053

PRIVJESAK-PUCE, srebro, promjer 0,9-1,0 cm težina 1,11 g.
OPIS: Šuplje jajoliko puce sastavljeno od međusobno zalemljenih polutki. Na vrhu je izdužena ušica od presavijene žice, a na dnu zalemljena granulica.
INVENTARNI BROJ: 5054

PRIVJESAK-PUCE, srebro, promjer 0,9-1,1 cm, težina 0,79 g.
OPIS: Šuplje jajoliko puce sastavljeno od međusobno zalemljenih polutki. Na vrhu je izdužena ušica od presavijene žice, a na dnu grozd od četiri granulice.
INVENTARNI BROJ: 5055

PRIVJESAK-PUCE, srebro, promjer 0,7 cm, težina 0,50 g. Pronađen u G-12 na Crljivici-Zgonu.
OPIS: Šuplje kuglasto puce sastavljeno od međusobno zalemljenih polutki, s izduženom ušicom od presavijene žice na vrhu.
INVENTARNI BROJ: 5056

PRIVJESAK-PUCE, bronca, promjer 0,5 cm, težina 0,18 g.
OPIS: Šuplje jajoliko puce sastavljeno od međusobno zalemljenih polutki, od kojih je donja ispupčena. Na vrhu je ovalna ušica od presavijene žice.
INVENTARNI BROJ: 5057

PRIVJESCI, srebro, ukupna težina 6,85 g. Pronađeni u G-7 na Crljivici-istok.
OPIS: Dvadeset i šest privjesaka s odjeće, od čega sedam sastavljenih od tri elementa koji čine cjelinu; polukuglastih kalota probušenih sa po dvije rupice, ušice od presavijene žice, te romboidnog listića. Ostalih osamnaest su polukuglaste kalote probušene sa po dvije rupice za provlačenje konca.
INVENTARNI BROJ: 5058

POTPLAT OBUĆE, Pronađen u G-8 na Crljivici-istok.
Neinventiran.

POTPLAT OBUĆE, Pronađen u G-9 na Crljivici-Zgonu.
Neinventiran.

POPIS LITERATURE:

Benac 1986

A. Benac, *Praistorijski tumuli na Kupreškom polju*, Djela, knjiga LXIV, Centar za balkanološka istraživanja, knjiga 5. Sarajevo 1986.

Bešlagić 1954

Š. Bešlagić, *Kupres, srednjovjekovni nadgrobni spomenici*, Sarajevo, 1954.

Bešlagić 1971A

Š. Bešlagić, *Stećci, kataloško-topografski pregled*, Sarajevo 1971.

Bešlagić 1971B

Š. Bešlagić, *Stećci i njihova umjetnost*, Sarajevo 1971.

Bešlagić/Basler, 1964

Š. Bešlagić/Đ. Basler, *Grborezi, srednjovjekovna nekropola*, Sarajevo 1964.

Bojanovski 1977

I. Bojanovski, *Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmaciji I, Prethistorijska i antička komunikacija Salona-Narona i njena topografija u svijetlu arheoloških i historijskih izvora*, Godišnjak Centra za balkanološka istraživanja, 15(13), Sarajevo 1977.

Fortis 1984

A. Fortis, *Put po Dalmaciji*. Zagreb 1984.

Gudelj 2000

Lj. Gudelj, *Podgreda-Dvorine u Studencima kod Imotskog*, Starohrvatska prosvjeta, s. 3, 27, Split 2000, str. 183-187

Gudelj/Lozo 2005

Lj. Gudelj/M. Lozo, *Arheološki spomenici u Krstaticama i Slivnu*, u: *Zavičajno blago u funkciji razvoja Zabiokovlja*, Zbornik radova, Split 2005, str. 105-116

Katić 1954

L. Katić, *Stećci u Imotskoj krajini*, u: *Starohrvatska prosvjeta*, s. III, 3, Zagreb 1954., str. 131-171

Karadžić 1898

V. Karadžić, *Srpski rječnik*. Beograd 1852.

Kovačić/Mikić/Jakšić/Nikšić 1983

V. Kovačić/ Ž. Mikić/N. Jakšić/G. Nikšić, *Ričice nekropole stećaka*. Split, 1983.

Maršić/Gudelj/Lozo 2000

D. Maršić/Lj. Gudelj/M. Lozo, *Crkvine, Cista Velika*, u: *Starohrvatska prosvjeta*, s. III, 27, Split 2000, str. 115-128

Milinović 1879

Š. Milinović, *Stećci*, u: *Vienac*, 11/1879, str. 141-142

Milošević 1991

A. Milošević, *Stećci i Vlasi*, Split 1991.

Milošević 1998

A. Milošević, *Arheološka topografija Cetine*, Split 1998.

Petričević 1981.

I. Petričević, *Pročitani "izgubljeni" natpisi*, u: *Kačić*, 13/1981, str. 272-284

Škobalj 1971

A. Škobalj, *Obredne gomile*, Čiovo 1971.

Ujević 1991

A. Ujević, *Imotska krajina* (II prošireno izdanje), Imotski 1991.

Vrčić 1990.

V. Vrčić, *Plemena Imotske krajine*, sv. II, Split-Imotski 1990.

Wenzel 1962

M. Wenzel, *O nekim simbolima na dalmatinskim stećcima*, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 14. Split 1962, str. 79-94

Wenzel 1965

M. Wenzel, *Ukrasni motivi na stećcima*, Sarajevo 1965.

Wilkinson 1848

J. G. Wilkinson, *Dalmatia und Montenegro*, London 1848.

Zekan 1987.

M. Zekan, *Nakit*, u: Bribir u srednjem vijeku (katalog izložbe) Split 1987.

Summary

VELIKA CRLJIVICA AND THE CEMETERY BY ST. JACOB'S CHURCH PROTECTIVE RESEARCHES IN CISTA PROVO MUNICIPALITY IN 2004-2005

Key words: Cista, Crljivica, St. Jacob, mound, grave, stećak, well, Roman road

The authors report on the protective archaeological excavations at the localities of Velika Crljivica and by the church of St. Jacob in Cista Velika.

The locality of Velika Crljivica, at the western end of Cista Provo, takes over 3,000 m² of land at both sides of the present road that covers the Roman road Salona-Tilurium-Narona. There are about 80 stećak tombstones of the trunk and pitched types here, the largest such group in the present Dalmatia. Some of them are decorated with relieves, including two pitched ones reading the names of the deceased, the married couple Vladna and Jerko (Herko) Kustražić. About 300 m to the west is the village of Mala Crljivica with a smaller group of stećak tombstones, forming one complex with Velika Crljivica. The late-medieval graveyard formed around pre-historic mounds, and by this important Roman road and a karst valley with seven walled wells. At the eastern part of the site, there has been excavated a smaller part of the late Middle-Age and New-Age cemetery and remains of a formerly destroyed pre-historic mound. The way of burying, the stećak tombstones and vertically placed tombstones and grave goods date the burials to the 14th-15th centuries, that is, to the period of the Turkish conquest. At the locality of Zgon, at the western end of Velika Crljivica, 17 graves have been excavated, dated to the Turkish époque or soon after liberation of the Imotska krajina district from the Turks.

To the south, by the modern graveyard and the St. Jacob's Church in Cista Velika, 12 New-Age graves have been excavated. The site is situated near the pre-historic mound and the Roman road, in an archeologically important area where excavated remains of farming and residential houses and an early-Christian and early-medieval sacral-sepulchral complex confirm the earlier locating of the ancient town of Trono.

Translated by: D. Kečkemet

sl. 1. Velika Crljivica (foto: T. Bartulović)

sl. 2. Gomila sa stećcima na Velikoj Crljivici (foto: Lj. Gudelj)

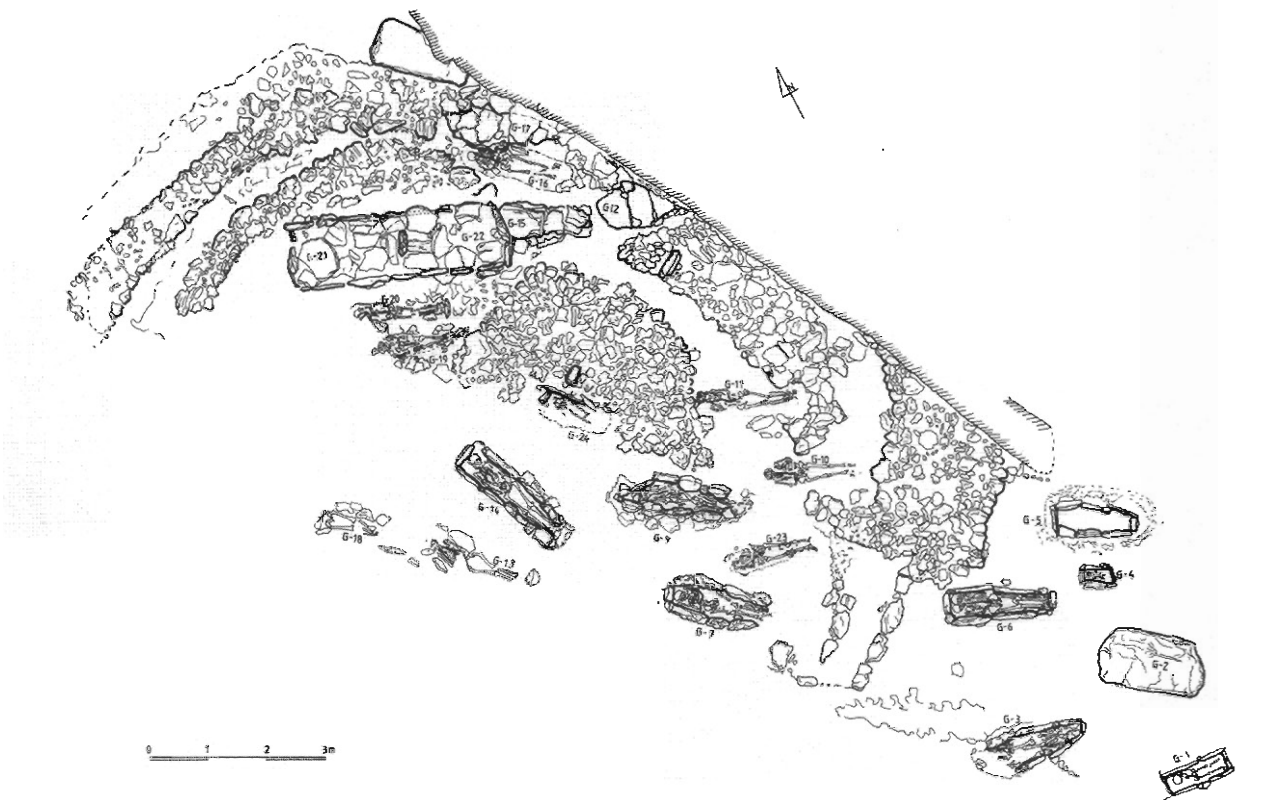
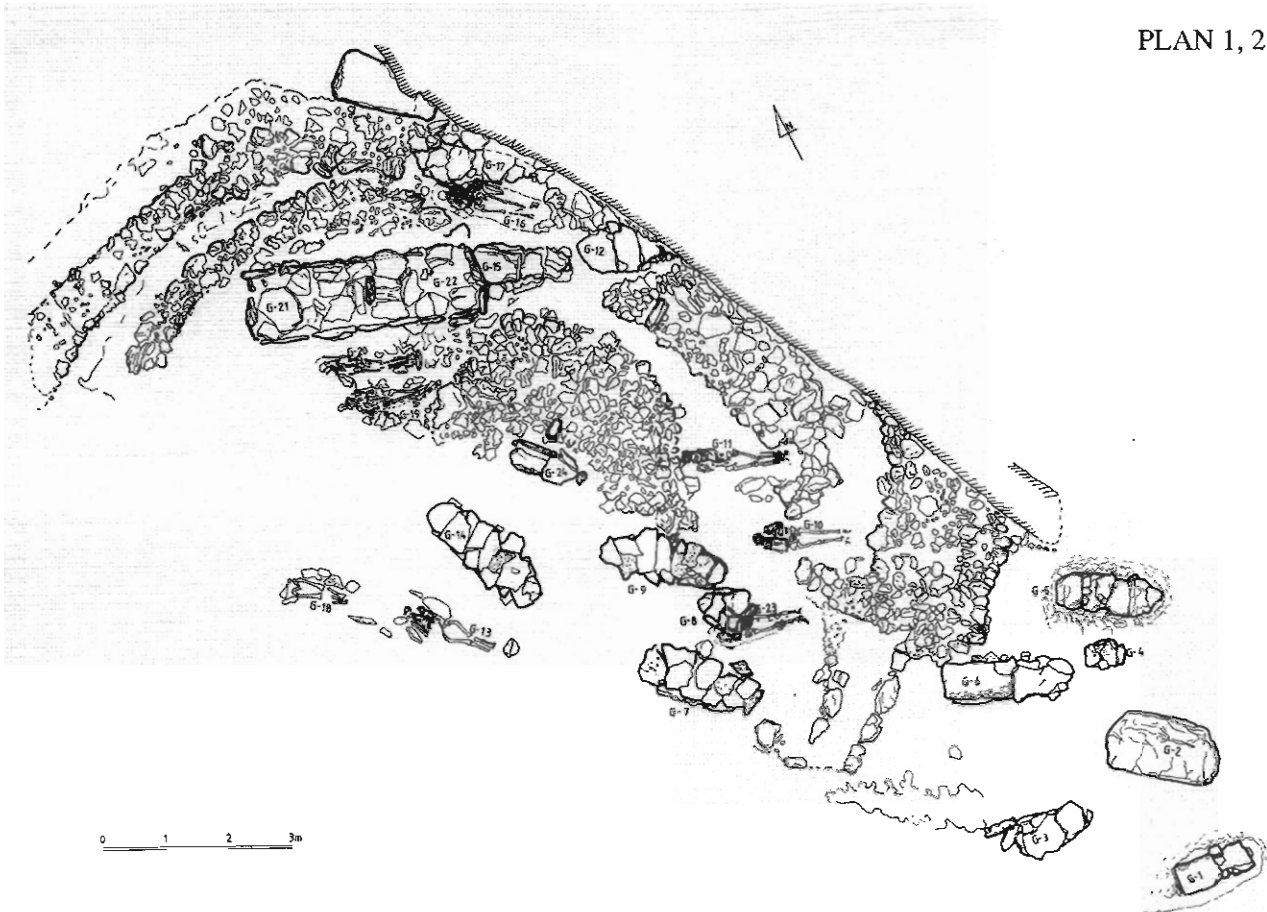

sl. 3. Istočna gomila na Velikoj Crljivici (foto: Lj. Gudelj)

sl. 4. Istočna gomila na Velikoj Crljivici (foto: Lj. Gudelj)

PLAN 1, 2

sl. 5

sl. 6

sl. 7

sl. 8

sl. 9. Mala Crljivica (foto: Lj. Gudelj)

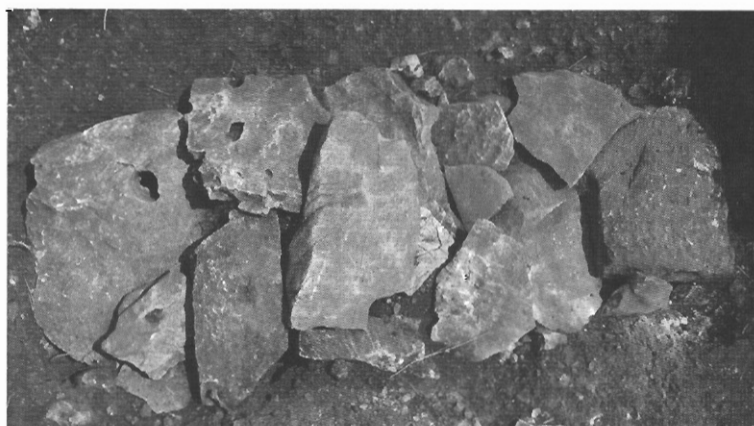
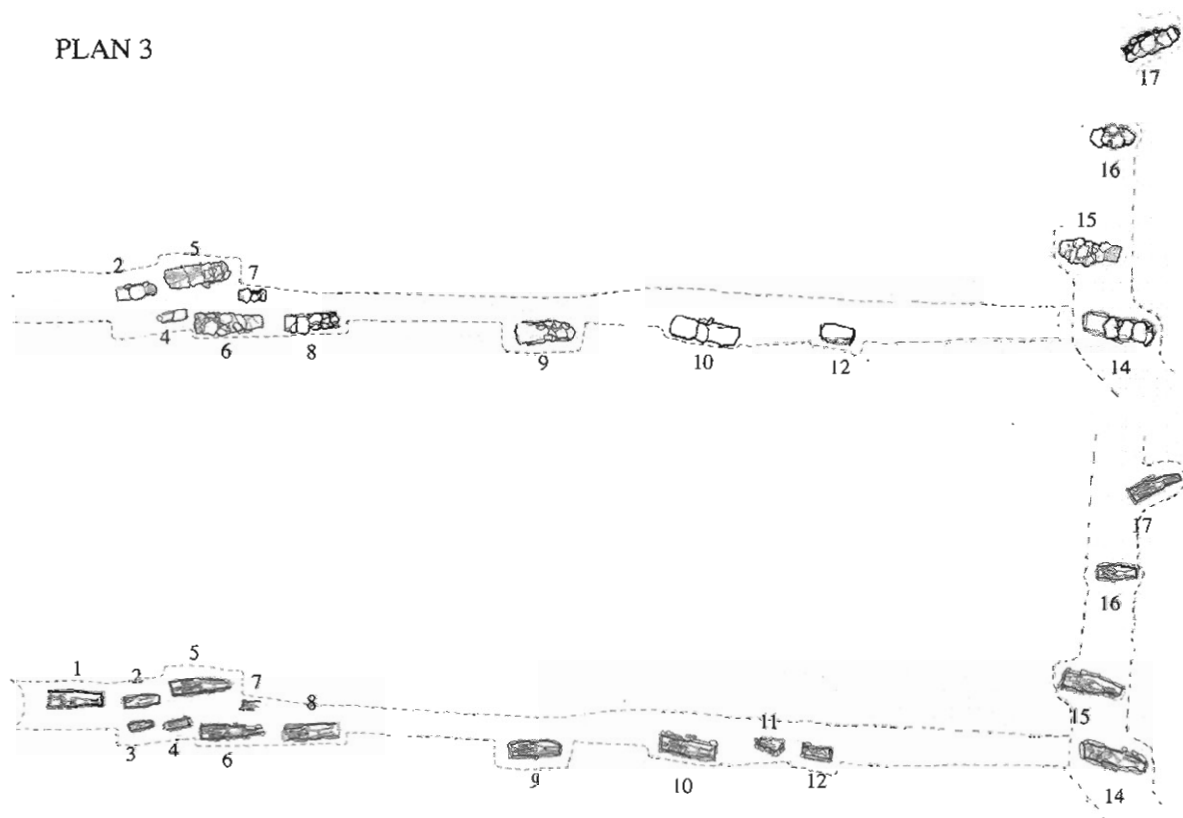

sl. 10. Zgon (foto: Lj. Gudelj)

sl. 11. Zgon (foto: Lj. Gudelj)

PLAN 3

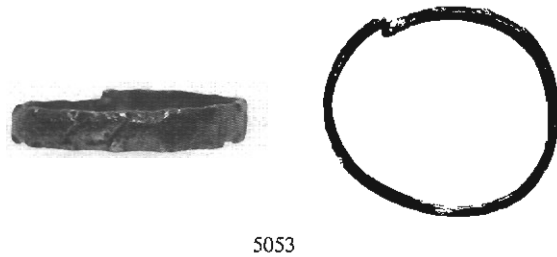
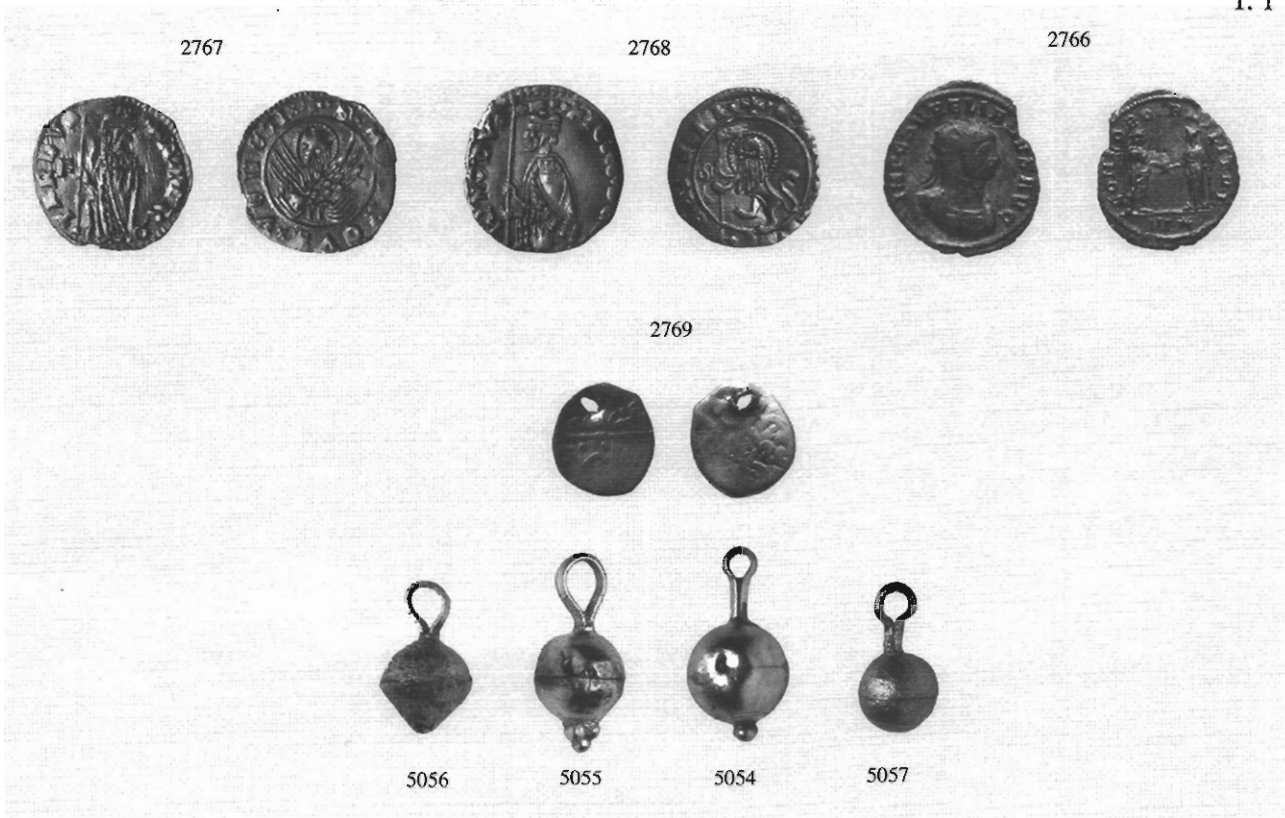

sl. 12

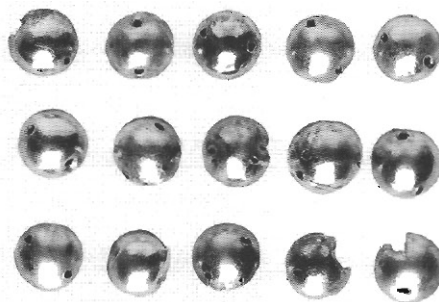
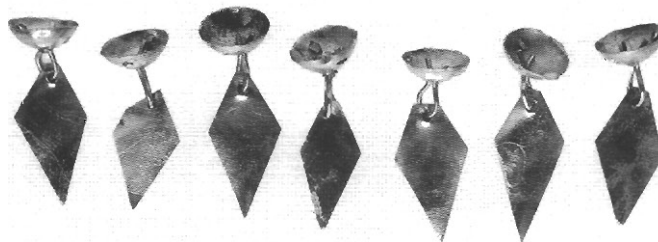

sl. 13

T. 1

5053

5058

foto: Z. Alajbeg

sl. 14. Cista Velika, panorama (foto: T. Bartulović)

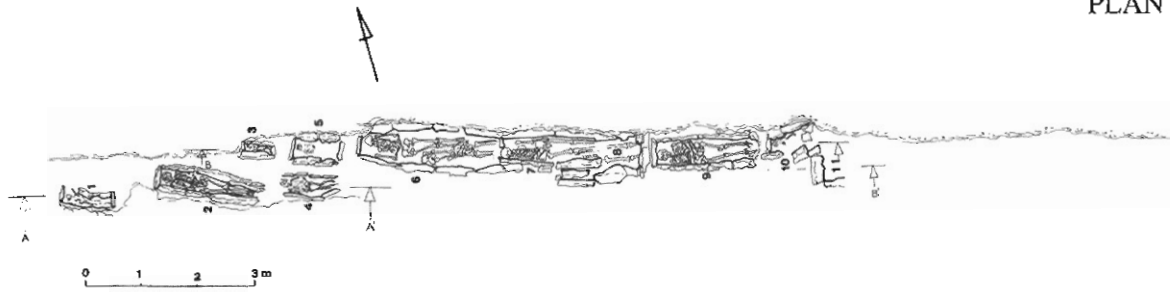

sl. 15.

sl. 16. Kod Sv. Jakova (foto: Lj. Gudelj)

PLAN 4

CISTA VELEKA Sv. Jakov 28.04.2005
M 1:50

